

sořadného výčtu celou báseň. Chce-li například naznačit krutost světové války, učiní tak takřka jen suchým seznamem padlých; chce-li se vyznat z lásky k jižním Čechám, naplní obsáhlou báseň strohým výčtem přírodních detailů, pracovních úkonů a drsných výjevů z nelehkého života plného dřiny, útrap a neštěstí. Tento enumerační patos nasycující se předmětností vesnické reality je také jedním z nejvýraznějších zdrojů básnickova lyrismu. Jeho kořeny dosahují k tradici naivních malířů, které děs z prázdna nutí kupit jeden detail na druhý, bez mezer pokrýt celou plochu obrazu; zároveň představová naivita těchto enumerací, vtiskující básníkovu rýmovanému volnému verši prvky vědomého primitivismu, ukazuje obecně k tradicím lidového umění, zejména dřevorytů.

Ač Čarkova poezie se utvářela mimo hlavní literární centra dvacátých let, právě tato naivita a prvky primitivismu v jejím ztvárnění básníka sbližují s tou částí mladé básnické generace, která v naivním malířství celníka Rousseaua nalézala inspirační podněty pro svou tvorbu a v okouzlení prostotou všedních věcí shledávala zdroj nové poetičnosti (J. Seifert, F. Němec, J. Frič aj.). Zároveň výrazný sociální a protiválečný akcent sbírky i její ztotožnění se světem chudých přiřadily Čarkovo rané dílo do blízkosti poezie proletářské (ta byla ovšem orientována k městu a průmyslovému proletariátu), která v první polovině dvacátých let tvořila převládající tendenci v proudu básnické tvorby.

Sbírka Chudá rodina z Heřmaně měla svůj krajově i sociálně vyznačený čtenářský okruh a dočkala se několikerého vydání. To bylo podnětem k proměnám textu. Ve třetím vydání z r. 1935 básník zhutnil její verše a zároveň, zřejmě v souladu s dobovou normou, která se již značně vzdálila naivismu počátku dvacátých let, silně oslabil prvky jejího primitivního vyjádření. V novém vydání z r. 1952 pak některé z těchto úprav znovu zrušil a vrátil text k původnímu znění.

zp

Itálie - Josef Hora

1925

Tematicky jednotná sbírka čerpá své náměty z autorovy turistické cesty do Itálie v létě 1924. Jednotlivé zastávky tohoto putování jsou podnětem básní věnovaných Terstu, Benátkám, Florencii a zejména Římu, z něhož básníka nejvíce zaujaly památky antické (básně *Forum Romanum*, *Koloseum*, *Panteon*); celé básně nebo jednotlivé kulturně historické reminiscence se týkají Botticelliho, Savonaroly,

Boccaccia, Michelangela aj. V básni *Janovan* splývají Marco Polo s hlavním hrdinou Kolumbem ve vášnivou postavu mořeplavce hnaného žízni po objevech a dálkách. Při exkurzech do dějin a tradic navštívené země se objevuje dobový motiv prolínání antického a křesťanského mýtu: oba se vepsaly do mentality italského člověka, oba se staly i výrazem jeho podřízenosti moci — pro revolučně smýšlejícího Horu proto mezi nimi není podstatného rozdílu. V patetické konfrontaci minulosti s přítomností polemizuje proletářský básník s legendou „věčného města“ poukazem na trvající nadvládu vojenského, císařského a kněžského panstva a trvající porobu dávného i moderního proletariátu (*Roma in aeternum*). Naproti tomu je v monumentální stylizaci oslavena tvořivost pracujícího člověka, živitele a udržovatele světa (*Klasy a ryby* aj.). Horův demokratický postoj se projevuje i ostrými výpady proti vládní fašismu (básně *Stráž*, v prvních vydáních s titulem *Mussolini*).

Nejzávažnějším cizokrajným přírodním motivem, který je s velkou vynalézavostí a metaforickou energií opětovně exponován, je teplé jižní moře. Hora je předvádí v nejrůznějších podobách, především však rozvlněné větrem, třítící odrazy věcí a světél i jas prudkého slunce. V dosahu moře a slunce věci, dychtivě, barvitě a nově viděné, ztrácejí tíži i ostré kontury, vlní se, odhmotňují. Vypracovává se tu nová básnická technika, a spolu s ní se formuje i stanovisko, které nelze převést na výchozí jeho podnět, tj. na situaci turisty letmo shlédnušího a vzápětí ztrácejícího předměty cizího světa: připravuje se tu noetická poloha Horovy poezie, která se vyhranila v následující sbírce STRUNY VE VĚTRU — pohled na rozvlněný hmotný svět neustále vznikající a zanikající v proudu času. Tato dynamická koncepce samého vnímání světa má v Itálii svůj předpoklad v prudkém rozhoření dychtivých smyslů a svůj předobraz motivovaný dějinami kultury: „jižní“ lidský typ, bezprostředně a odevzdaně, s živou citlivostí vnímající smyslovou podobu věcí, je tu stavěn do protikladu s člověkem „severním“, plným otázek a reflexí, toužícím po nalezení hlubšího smyslu jevů (básně *Anzio* aj.). Uvedené rozdvojení není jen předvedeno, ale zároveň i překonáno. Umělecky nejprůbojnější básně sbírky vesměs směřují od rozštěpení skutečnosti, ostrého a abstraktňujícího rozlišení mezi subjektem a objektem (často signalizovaného přívalem otázek) k sjednocení obou pólů. Předmětná realita se rozechvívá prožitkem, je prostoupena subjektivitou. Na druhé straně subjekt pojímá do sebe nově prožívanou zkušenost z vnějšího světa a pod jejím vlivem se proměňuje. Takové texty tedy nedávají za pravdu jedinému z členů antiteze subjekt-objekt, ale poukazují k vyšší rovině básnický sjednocené zkušenosti.

Sbírka Itálie mnohostranně přesahuje běžnou, jen tematicky zajímavou poezii cestovních dojmů. Hora v ní novým uměleckým činem reaguje na složitou situaci v polovině dvacátých let, kdy i pro něho se vyčerpaly zdroje proletářské tvorby. Anž opustil svůj socialistický postoj, výrazně zkonkrétnuje své vidění a obrací se od sociálních reflexí k senzualismu svých mladých veršů (spolu s nimi, např. se sbírkou *Strom v květu*, zařadil autor v rozvrhu sebraných spisů Itálii do jednoho svazku, vydavatelem pak pojmenovaného *Kořist smyslů*). Itálie zároveň svým stylem předznamenává pozdější Horovu tvorbu prostoupenou problematikou plynoucího času. V některých básních využívá k vytvoření svéprávné umělecké konstrukce a k snovému předodstatnění reality básnických postupů soudobého poetismu, zejména volného asociativního sdružování vzdálených představ; vliv avantgardy se tu projevuje i v jistém vylehčení, spontaneitě, odvratu od rétoriky a dokonce i v názvucích humoru, u Hory jinak velice vzácného. Na rozdíl od poetistů a v otevřené polemice s nimi však Hora neodmítá hlubší reflexi o problematice lidského osudu a duchovního života. V Itálii je zřejmě také souvislost s tradičními lyrickými tvary, zejména s poezií Karla Tomana; Tomanovu současně vznikajícímu **STOLETĚMU KALENDÁŘI** se sbírka blíží i tematikou cesty do středomořské země. — Ze soudobých kritiků přijali Itálii s vysoce kladným hodnocením nejen osobnosti Horovi blízké (F. X. Šalda, A. M. Píša), ale i někteří z mluvčích avantgardy (B. Václavěk). Dnes je sbírka pokládána za jedno z vrcholných děl svého autora, zejména pro smyslovou intenzitu a nesmírnou živost svého vidění. mč

Jan houslista - Josef Hora 1939

Jan houslista je lyrickoepická skladba s jednoduchou dějovou osnovou: Jan, talentovaný český virtuos, se vystěhoval do Ameriky a našel tam šťastné manželství, umělecké úspěchy a slávu. Když však ovdoví a dělá bilanci dosavadního života, zjišťuje, že zůstal v novém domově cizincem a nepronikl ani k duši zemřelé ženy. Rozhoduje se k návratu. Ve vzpomínkách před ním vyvstává venkovské dětství jako čas bezprostředního kontaktu se světem. Znovu prožívá klíčové životní okamžiky, a tato introspekce mu pomáhá k poznání, že konečným cílem životního úsilí není pro umělce dokonce ani zdařilý tvůrčí čin, pokud se jeho umění nestane nástrojem komunikace s lidmi, sdělením sdílené lásky k těm, kdo mu naslou-

chají. Teprve v „echu srdcí“ je proces tvorby dovršen. Umělec může být šťasten teprve tehdy, promluví-li k nejbližším lidem ve své vlasti. V Americe Jan pocítil, že pro bohaté je jeho hra jen artistickou produkcí, dráždidlem nervů, vybočením z nudy; nadšení chápacích dělnických posluchačů mu znovu připomíná domov. Po návratu, ač od kolegů nijak nadšeně nevitán, dospívá k přesvědčení, že svou hrou naplňuje významné společenské poslání. Dech rodné země obnovuje v jeho hře živé spojení s naléhavými city a prožitky, neklid a napětí. — Ve skladbě se prolínají dva vůdčí motivy: domov a umění. K nim se vážou četné lyrické reflexivní odbočky. Návrat domů znamená také obnovu těsného vztahu k nejbližším lidem, k zemřelé matce, učiteli, dávné přítelkyni, k domu a podřípské krajině. Často zde mluví autor sám za sebe: vyrovnává se se svými úspěchy a omyly, se zklamáními a bolestmi, připomíná si dávnou sociální víru mládí a objevuje v sobě sílu věřit v budoucnost. Dospívá k pojetí umění jako obnovitele kladných životních sil; umění spoluvytváří a utvrzuje životní řád a účastní se na jeho proměně. S tímto vědomím Jan pohlíží i na pesimismus své zestárlé přítelkyně, která sklíčena smrtí manželovou a synovou se upíná k nadpozemským útěchám. Jan nachází místo v tomto životě: umění nově zhodnocené a začleněné stačí dát jeho životu smysl. — S tématem cesty k víře v nadosobní úkol umění souvisí širší morální společenské téma — vázanost každého člověka k rodné zemi, vzájemná podmíněnost svobody jedince a svobody jeho národa. Tato ideová linie byla posilována konkrétní politickou situací, která ve skladbě našla organický výraz: Hora psal báseň ve chvíli politického úpadku po Mnichově a březnové okupaci a do téže situace se ze světa do vlasti vrátil i jeho hrdina. Tak jako před celým národem, i před Janem houslistou vyvstává záporný význam české kulturní a umělecké tradice, která se ovšem v dané situaci naprosto nejeví jako muzeum dovršených výtvorů, ale jako živá a závazná výzva k pokračování, požadavek reálného činu. Morální příkaz věrnosti domovu neznamená omezení osobnosti. Domov, který je zevnitř ohrožen temnými silami (odraz situace v pomnichovské republice), je místem, kde se mohou rozvinout a před člověkem rozevřít závratné možnosti seberealizace. Pro Horu to znamená i návrat k staré víře, že především prostí lidé, dělníci, svou samozřejmou svěžestí a bezprostředností a svým pravidelným pracovním rytmem udržují stabilitu života. — V knize se vrací motivy z celé dosavadní Horovy tvorby (Praha, domov, krajina, přísná česká historie). Báseň ústí ve víru, že není jiné věčnosti než prostě žít, být, pracovat, přijmout smrt ve jménu dalšího pokračování života. V této kontinuitě je i příslib národní budoucnosti. V pojetí národa jako ži-